

شاخصه های الگوی زن مسلمان از منظر امامین انقلاب اسلامی

سپیده چشم‌ارو^۱

چکیده

اسلام به عنوان دینی جامع و فراگیر، بر اهمیت رشد و توسعه همه‌جانبه در ابعاد فردی و اجتماعی تأکید داشته و نقش زن به عنوان نیمی از جامعه بشری در تحقق این اهداف کلیدی برجسته است. امامین انقلاب با تأکید بر اهمیت و جایگاه والای زن در اسلام الگوی شایسته‌ای برای زنان ترسیم کرده اند که در آن به مؤلفه‌های فردی و اجتماعی زن مسلمان پرداخته‌اند؛ بر اساس بیانات این دو رهبر، زن باید در مرحله نخست به خودسازی پرداخته و ویژگی‌هایی همچون ایمان، معنویت، حسن خلق، صبر و قناعت را در خود تقویت کند تا بتواند ارتباط مؤثری با جامعه برقرار نماید. علاوه بر این، در عرصه اجتماعی، پیشرفت زنان در حوزه‌های خانه‌داری، اشتغال، تحصیل و علم‌آموزی بر اساس آموزه‌های اسلامی تأکید شده است. از این رو تقویت ایمان و ایفای نقش فعال زنان در جامعه به تحقق اهداف فردی و اجتماعی آنان کمک شایانی کرده و به ارتقای ساختار اجتماعی بر مبنای اصول اسلامی یاری رسانده است. این تحلیل، اهمیت نقش زنان در تحقق آموزه‌های اسلامی و پیشبرد اهداف اجتماعی را به خوبی تبیین می‌کند. پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی، به بررسی مؤلفه‌های فردی و اجتماعی در الگوسازی زن اسلامی از منظر امام خمینی (رحمة الله) و مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) پرداخته است.

کلیدواژه‌ها

الگو، امامین انقلاب اسلامی، زن، زن مسلمان، شاخصه

مقدمه

جایگاه و نقش زنان در خانواده و اجتماع همواره مورد توجه اندیشمندان و رهبران دینی بوده است. در این میان، امام خمینی (رحمة الله) و امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) به عنوان بنیان‌گذاران و رهبران انقلاب

^۱ - طلبه سطح دو حوزه علمیه خواهران الغدیر- تهران zchkabootar@gmail.com

اسلامی، با تأکید بر ارزش‌ها و تعالیم اسلامی، به تبیین شاخصه‌های الگوی زن مسلمان پرداخته‌اند. نگاه این دو رهبر به زن مسلمان نه تنها بر مبنای آموزه‌های اسلامی و قرآنی است، بلکه به مقتضیات زمان و نیازهای جامعه نیز توجه ویژه‌ای دارند. در دوران معاصر، زنان مسلمان با چالش‌های متعددی مواجه هستند که در برخی موارد موجب دوری آنان از الگوی اصیل اسلامی می‌شود. از این رو، شناخت دقیق شاخصه‌های الگوی زن مسلمان از منظر امامین انقلاب می‌تواند بازتعریفی از هویت و نقش زنان در جامعه ارائه دهد و کمک شایانی به بازتعریف نقش آنان داشته باشد؛ که نه تنها به مسائل فردی و خانوادگی محدود نمی‌شود، بلکه به حضور فعال آنان در اجتماع نیز می‌پردازد. زن مسلمان، علاوه بر ایفای نقش مادر و همسر در خانواده، می‌تواند به عنوان فردی مؤثر در عرصه‌های مختلف اجتماع نقش آفرینی کند. امامین انقلاب تأکید دارند که زنان مسلمان باید با حفظ ارزش‌ها و اصول اسلامی، به عنوان الگویی برای دیگر زنان جهان مطرح شوند. بازشناسی شاخصه‌های الگوی زن مسلمان از دیدگاه امامین انقلاب، می‌تواند تصویری روشن و کامل از نقش و هویت زنان در جامعه ارائه دهد و به تحقق جامعه‌ای متعالی و پیشرفته کمک شایانی کند. اکنون به مقالاتی پیرامون عنوان حاضر اشاره می‌شود:

۱. مقاله توران ملایی، "بانوی تراز در نهاد خانواده از دیدگاه اسلام و امامین انقلاب"، همایش بین المللی حکمرانی اخلاق و معنویت، آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی با الگوگیری از زندگی حضرت زهرا (سلام الله علیها)، سال ۱۴۰۰، شماره ۲. در این مقاله ویژگی‌های یک بانوی مسلمان نمونه در راستای نقش‌های همسری و مادری مورد بررسی قرار گرفته‌اند تا با در نظر گرفتن این مؤلفه‌ها، سلامت خانواده و به تبع آن سلامت جامعه تضمین شود.

۲. مقاله سید جواد ورعی، "الگوی زن مسلمان، الگوی زن غربی"، نشریه پیوند، تابستان ۱۳۸۰، شماره ۲۶۱، ۲۶۲ و ۲۶۳، صص: ۸۵-۹۹. این مقاله به تحلیل جایگاه زن در سه دوره تاریخی می‌پردازد: عصر جاهلیت پیش از اسلام، عصر اسلام و جاهلیت مدرن غربی و با بررسی این دوران‌ها، زن در دوران انقلاب اسلامی را به عنوان الگویی برجسته و الهام بخش معرفی می‌کند. زن در هر یک از این دوره‌ها تحت تاثیر اعتقادات، فرهنگ‌ها و تحولات اجتماعی متعددی قرار گرفته است، اما زن در دوران انقلاب اسلامی با تکیه بر آموزه‌های اسلامی و ارزش‌های انسانی، نقشی ممتاز و استوار یافته است. این مقاله با هدف بیان شاخصه‌های الگوی زن مسلمان تلاش دارد تا ابعاد مختلف مؤلفه‌های فردی و اجتماعی زن مسلمان را از دیدگاه امامین انقلاب اسلامی مورد بررسی قرار داده و الگوی

زن مسلمان را معرفی کند. توجه به این موضوع می‌تواند راهگشای بسیاری از مشکلات و چالش‌هایی باشد که زنان در جوامع امروزی با آن مواجه هستند.

۱- مفهوم شناسی واژگان

۱-۱ الگو

در لغت به معنای روبر، مدل، سرمشق، مقتدی، اسوه، قدوه، مثال، نمونه و طرح است.^۱ و در اصطلاح سرمشق گرفتن که از طریق تقلید آگاهانه صورت می‌گیرد؛ الگو آن چیزی است که شکل گرفته در یک گعده اجتماعی، به این منظور که به عنوان راهنمای عمل در رفتارهای فردی و اجتماعی به کار می‌آید.^۲

۱-۲ امامین

تشبیه امام دو امام؛ امام به معنای مقتدا و پیشوا است.^۳

۱-۳ انقلاب

در لغت به معنای برگشتن، بازگردیدن، واژگون شدن و برگشتن از کاری و حالی و به معنای تحول، تغییر و تبدیل است.^۴ در اصطلاح، به معنای واژگون کردن حکومت موجود و ایجاد حکومتی نو می‌باشد.^۵

۱-۴ امامین انقلاب اسلامی

یک اصطلاح خاص است که به امام خمینی (رحمه الله) و امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) اطلاق می‌شود.

۱-۵ زن

منظور از زنان به طور مشخص، جنس مؤنث در برابر جنس مذکر بوده که معمولاً در گروه سنی بالای ۱۵ سال جای می‌گیرند.

۱. دهخدا، لغت‌نامه، باب الف، ج ۳، ص ۴۸.

۲. دانشنامه پژوهشگاه باقرالعلوم.

۳. دهخدا، لغت‌نامه، باب الف، ج ۳، ص ۱۴۶.

۴. همان، ص ۴۳۰.

۵. معین، فرهنگ‌نامه، ص ۱۷۱.

۱-۶ زن مسلمان

منظور از زن مسلمان، زن شایسته‌ای است که با شناخت جایگاه فردی و اجتماعی خود، در راستای ایفای آن، به دور از هر گونه افراط و تفریط اقدام می‌نماید. در بیان صفات زن شایسته، ویژگی‌های متعددی ذکر شده است که فقدان برخی از این خصال، موجب خدشه در شایستگی زن نخواهد بود؛ اما اگر بعضی از این صفات مفقود باشد، ملکه شایستگی حاصل نخواهد شد.^۱ بنا به فرموده مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) "زن اسلامی آن موجودی است که ایمان عفاف دارد و متصدی مهم‌ترین بخش تربیت، انسان اثرگذار در اجتماع است. او رشد علمی و معنوی دارد و مدیر کانون بسیار مهم خانواده و مایه آرامش جنس مرد است. همه این‌ها در کنار خصوصیات زنانگی، مانند لطافت، رقت قلب و آمادگی دریافت انوار الهی است."^۲

۱-۷ شاخصه

در لغت به معنای نیمی بلند برآمده از هر چیزی، مرتفع، تیری که از هر آماج گذشته باشد، چشمی که واگشوده نهاده باشد.^۳ و در اصطلاح ویژگی‌ای که یک سامانه را از سامانه دیگر متمایز می‌کند، همچنین جزئی‌ترین ویژگی و وجه منحصر به فرد یک دست‌ساخته که آن را از دست‌ساخته‌های دیگر متمایز می‌کند.

۲- بررسی دیدگاه‌ها نسبت به زن از سه منظر مختلف

منظر اول، زن در جایگاه انسانی خود در این بُعد، به عنوان یک موجود انسانی و فارغ از جنسیت، در مسیر تکامل و سیر و سلوک مد نظر است. بر اساس این دیدگاه، تفاوتی بین زن و مرد وجود ندارد و حدود و محدودیت‌ها صرفاً به دلیل قوانین و شرایط دنیوی ایجاد شده‌اند. منظر دوم، پررنگ‌ترین و حیاتی‌ترین نقش زن، بررسی وظایف و جایگاه ویژه او در مدیریت و حضورش در خانواده است. مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در این باره می‌فرمایند: "در مسئله زن،

۱. طوسی، اخلاق ناصری، ص ۱۷۶.

۲. بیانات مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در دیدار مداحان اهل بیت (علیهم السلام) ۱۳۹۶/۱۲/۱۷.

۳. خوری شرتونی، اقرب الموارد، ج ۳، ص ۱۳۹.

آنچه که در درجه اول اهمیت قرار دارد، مسئله خانواده است؛ نقش زن به عنوان عضوی از خانواده، به نظر من از همه نقش‌هایی که زن می‌تواند ایفا کند، اهمیت بیشتری دارد.^۱

منظر سوم، فعالیت بانوان در عرصه‌های اجتماعی است. این نگاه به فعالیت‌های بانوان در حوزه‌هایی مانند علم، سیاست، و اقتصاد می‌پردازد. با وجود اینکه ورود بانوان به این عرصه‌ها ممکن است نیازمند توجه به ملاحظات جسمانی و ظرافت‌های روحانی باشد، اما دلیلی برای محروم کردن آنان از این فعالیت‌ها وجود ندارد.

۲-۱ زن و دیدگاه تکاملی _ معنوی از منظر امامین انقلاب اسلامی

خودسازی و تهذیب نفس برای هر زن مسلمان که اراده و تقرب الهی دارد، امری واجب است. امام خمینی (رحمه الله) در این باره می‌فرماید: "خانم‌های محترم خودتان را تهذیب کنید؛ خودتان در پناه اسلام و به اخلاق اسلامی متخلق شوید که همه چیز در اسلام است."^۲ از این رو با ارائه الگو در این عرصه، می‌توان مسیر روشنی برای رهروان آن ترسیم کرد. مهم‌ترین شاخصه‌های الگوی فردی، ایمان و تقوا، حسن خلق، قناعت و سادگی، صبر و شکیبایی هستند.

هرچند این مؤلفه‌ها عمومی و فراجنسیتی هستند، اما به دلیل اهمیت و تأثیر ویژه آن‌ها در الگوسازی، در این پژوهش مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرند.

۲-۱-۱ ایمان و تقوا

ایمان از ریشه امن به معنای تصدیق کردن، باور داشتن، آرامش، اطمینان قلب و نبود ترس است.^۳ ایمان در قرآن نیز به معنای تصدیق به یگانگی خدا و رسالت پیامبران و نیز تصدیق روز جزا که با پیروی عملی همراه است آمده است از این رو در قرآن هر جا که از صفات نیک مؤمنین یا پاداش جمیل آنان سخن می‌گوید به دنبال ایمان، عمل صالح را نیز ذکر میکند، «الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ»^۴ از دیدگاه مقام معظم رهبری (مد ظله العالی): "ایمان دو گونه است: ایمان ثابت و ایمان عاریه‌ای ایمان ثابت قلبی متکی به استدلال و بینش است که با عمل

۱. صلح میرزایی، بانوی تراز، ص ۳۰۵.

۲. موسوی خمینی، صحیفه امام، جلد ۷، صفحه ۵۳۳.

۳. محمد بن مکرم، لسان العرب، جلد ۱۳، ص ۳۱.

۴. رعد: ۲۹

نباشد، شاید لازم هم می‌داند. یک کشور نمی‌تواند از نیروی کار زنان در عرصه‌های مختلف بی‌نیاز باشد، اما این کار باید با کرامت و با ارزش معنوی و انسانی زن منافات نداشته باشد. زن را ذلیل نکند و زن را وادار به تواضع و خضوع نکند.^۱

ایشان اشتغال زنان را متناسب با ویژگی‌های ذاتی دانسته و می‌فرمایند: "خداوند متعال گنجینه با ارزش لطف، آرامش و رحمت را در وجود زن قرار داده است و زنان در جامعه باید در مسئولیت‌ها و مشاغلی انجام وظیفه نمایند که با این صفات و ویژگی‌های ذاتی متعارض نباشد."^۲

تناسب کار زن با توانمندی جسمانی او در اشتغال حائز اهمیت است و تقسیم کار زن و مرد باید بر حسب امکانات و شوق و زمینه‌های اقتضای کار باشد. ایشان اشتغال را در صورتی قابل پذیرش دانسته‌اند که لطمه‌ای به امور زندگی وارد نکند و همچنین در این زمینه به حفظ روابط محرم و نامحرم تأکید کرده و مسئله محرم و نامحرم در اسلام را امری دانسته‌اند که باید مورد توجه جدی قرار گیرد.

در حقیقت، نگرش اسلام به اشتغال زن نگرشی صحیح و منطقی است که با عدم اختلاط با مردان بیگانه و تناسب کار با شئون زنانه و در نظر گرفتن توانمندی جسمانی زن، قابل پذیرش است. بنابراین، اگر اشتغال زن موجب مفسده‌ای نباشد و با حفظ عفت و اخلاق عمومی انجام شود، بلامانع است.

۲-۲-۵ شاخصه الگوی تحصیل و علم‌آموزی زن مسلمان

امام خمینی (رحمه الله) همواره خواهان حضور جدی بانوان در عرصه‌های علمی و فرهنگی بودند و زنان را به فراگیری علوم مختلف تشویق می‌کردند. ایشان فرموده‌اند: "زنان در جامعه اسلامی آزادند و از رفتن آنان به دانشگاه و ادارات و مجلسین به هیچ وجه جلوگیری نمی‌شود. از چیزی که جلوگیری می‌شود فساد اخلاقی است که زن و مرد نسبت به آن مساوی هستند و برای هر دو حرام است."^۳

۱. بانکی پور فرد، آئینه زن، ص ۲۰۹.

۲. بیانات مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در دیدار با زنان نماینده مجلس، ۱۳۸۰/۰۷/۱۴.

۳. موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۵، ص ۱۸۳.

ایشان همچنین فرموده‌اند: "شما در تحصیل کوشش کنید که برای فضائل اخلاقی، فضائل عملی، مجهز شوید، دامان شما یک مدرسه‌ای است که در آن باید جوانان بزرگ تربیت شوند."^۱

امام خمینی (رحمه الله) توأم بودن علم و تهذیب را برای بانوان لازم می‌دانستند و در این باره می‌فرمایند: "من از خدای تبارک و تعالی توفیق شما بانوان و خواهران را می‌خواهم که هم در علم کوشا باشید و هم در عمل و هم در تهذیب اخلاق، همان‌طور که علم تنها فایده ندارد و تهذیب تنها کورکورانه فایده ندارد. علم و تهذیب نفس است که انسان را به مقام انسانیت می‌رساند و من از خدای تبارک و تعالی خواستارم که شما بانوان را موفق کند و سایر خواهران که در سطح ایران هستند و همین‌طور برادران را موفق کند که این دو جناح، یعنی جناح علم و عمل، توأم با اخلاق اسلامی به پیش ببرد و اسلام در ایران پیاده شود به آن طوری که خدای تبارک و تعالی می‌خواهد."^۲

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) نیز یکی از وظایف بانوان را بالا بردن دانش خود می‌دانند و در این باره می‌فرمایند: "دانش، چیز بسیار عزیزی است و من طرفدار این هستم که زنان در جامعه ما در همه رشته‌ها دانشمند بشوند."^۳

ایشان همچنین زمینه‌سازی برای تحصیل دختران را لازم دانسته و می‌فرمایند: "خانواده‌ها اجازه دهند دخترهایشان درس بخوانند. مبدا پدری یا مادری از روی تعصب خیال کند که باید جلوی دختر را بگیرد که تحصیلات عالیه نکند. نه، دین چنین چیزی نگفته است. دین برای تحصیل بین دختر و پسر فرق نمی‌گذارد. بگذارید دختران جوان ما درس بخوانند و علم بیاموزند تا بفهمند تبلیغات استکبار جهانی در مورد زن چقدر بی‌اساس و بی‌پایه و پوچ است."^۴

۱. موسوی خمینی، صحیفه امام، جلد ۶، ص ۵۲۱.

۲. موسوی خمینی، صحیفه امام، جلد ۱۸، ص ۴۰۵.

۳. بیانات مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در میلاد حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها)، ۱۳۷۰/۰۴/۱۰.

۴. بانکی پور فرد، آئینه زن، ص ۱۵۳-۱۵۴.

نتیجه‌گیری

بر اساس مبانی اسلامی، تساوی زن و مرد در تدبیر شئون اجتماعی، نقش‌های شایسته و مؤثر زنان را در جامعه تقویت می‌کند. زن مسلمان با تقویت ایمان و معنویت، قادر است به درجه‌ای از کمال دست یابد که شایسته مقام خلیفه‌اللهی باشد و در تربیت انسان‌های صالح نقشی تعیین‌کننده ایفا کند. صفات اخلاقی مانند حسن خلق و صبر، به شکل‌گیری شخصیت متعالی زن کمک کرده و قناعت نیز موجب آرامش و رضایت در زندگی می‌شود. این ویژگی‌ها باعث می‌شوند که زنان خودساخته، اثرات اجتماعی چشمگیری داشته باشند. همچنین، تناسب میان نقش‌های اجتماعی و توانمندی‌های زنان اهمیت بسیاری دارد؛ چرا که حضور زنان در مشاغل ضروری نه تنها قابل قبول بلکه لازم است. ایجاد تعادل میان نقش‌های شغلی و خانه‌داری نیز از توانمندی‌های مهم زن مسلمان به شمار می‌آید و باید با ارزشمندی به نقش خانه‌داری توجه شود؛ و تحصیل و علم‌آموزی به عنوان عوامل کلیدی در ارتقاء جایگاه زن مسلمان و تأثیرگذاری او در جامعه شناخته می‌شوند. زنی که این ویژگی‌ها را دارد، می‌تواند تأثیرات اجتماعی قابل توجهی داشته باشد. برای ارائه الگوی زن تراز مسلمان، ضروری است که مولفه‌ها و جزئیات فراوانی مورد بررسی و تحلیل قرار گیرند. این پژوهش به بررسی اهم این مولفه‌ها پرداخته و به تحلیل نکات کلیدی پرداخته است. در این راستا، پیشنهاد می‌شود که تولیدکنندگان رسانه ملی به جای تکیه بر الگوهای غربی، به معرفی و ترویج الگوی زن کامل مسلمان در برنامه‌ها و سریال‌های خود بپردازند. چنین اقدامی می‌تواند به تعالی جامعه اسلامی کمک کرده و الگویی مناسب برای نسل‌های آینده فراهم آورد.

منابع

قرآن کریم

فهرست فارسی:

۱. بانکی پور فرد، امیرحسین، آئینه زن مجموعه موضوعی سخنان مقام معظم رهبری، قم: انتشارات کتاب طه، چاپ اول، ۱۳۸۱ ه. ش.
۲. پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله العظمی سید علی خامنه ای.
۳. پناهیان، علیرضا، قدرت و شکوه زن در کلام امام و رهبری، تهران: انتشارات موسسه عصر بیان معنوی، چاپ دوم ۱۳۹۷ ه. ش.
۴. خامنه ای، علی، زن از دیدگاه مقام معظم رهبری، تهران، بیطرفان، چاپ هشتم، ۱۳۸۵.
۵. دانشنامه پژوهه پژوهشکده باقرالعلوم.
۶. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷ ه. ش.
۷. صلح میرزایی، سعید، بانوی تراز در گفتمان امام خمینی (ره) و امام خامنه ای، قم: انتشارات زاد اندیشه، چاپ ششم، ۱۳۹۷ ه. ش.
۸. طوسی، نصیرالدین، اخلاق ناصری، تهران، انتشارات علمیه اسلامی، بی تا.
۹. معین، محمد، فرهنگ معین، تهران: زرین، چاپ سوم، ۱۳۸۶ ه. ش.
۱۰. ملایی، توران، "بانوی تراز در نهاد خانواده از دیدگاه اسلام و امامین انقلاب"، همایش بین المللی حکمرانی اخلاق و معنویت، آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی (عج) با الگوگیری از زندگی حضرت زهرا (س)، سال ۱۴۰۰ ه. ش، شماره ۲.
۱۱. موسوی خمینی، سید روح الله، صحیفه امام خمینی تهران: انتشارات موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۶۸ ه. ش.
۱۲. _____، شرح چهل حدیث، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۱ ه. ش.

۱۳. ورعی، سید جواد، "الگوی زن مسلمان، الگوی زن غربی"، نشریه پیوند، تابستان ۱۳۸۰ ه.ش، صص: ۸۵-۹۹.

فهرست عربی:

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: انتشارات دار صادر، ۱۴۱۴ ه.ق.
۲. حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم: موسسه نشر اسلامی، چاپ اول، ۱۴۲۴ ه.ق.
۳. خوری شرتونی، سعید، أقرب الموارد فی فصیح العربیة و الشوارد، بی جا، اداره کل حج و اوقاف و امور خیریه، چاپ دوم، ۱۳۸۵ ه.ش.
۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن دمشق: دار العلم الشامیة، ۱۴۱۲ ه.ق.
۵. نراقی، احمد بن محمد مهدی، معراج السعادات، قم: انتشارات هجرت ۱۳۷۸ ه.ش.